

Verksamhetsförlagd utbildning inom sjukvården under coronapandemin

En intervjustudie med företrädare för
sjuksköterskeprogrammet och läkarprogrammet

Verksamhetsförlagd utbildning inom sjukvården under coronapandemin – En intervjustudie med företrädare för sjuksköterskeprogrammet och läkarprogrammet

Rapport 2021:25

Utgiven av Universitetskanslersämbetet 2021

Författare: Kristina Tegler Jerselius

Diarienummer: 51-00435-20

Universitetskanslersämbetet • Hammarbybacken 31 • Box 6024, 121 06 Johanneshov
tfn 08-563 085 00 • e-post registrator@uka.se • www.uka.se

Innehåll

Sammanfattning	4
Undersökningens upplägg och genomförande	5
Det mesta av den verksamhetsförlagda utbildningen har gått att genomföra	8
Patientbrist och överbelastning har försvårat den verksamhetsförlagda utbildningen	12
Efterlängtat normalitet för studenterna under den verksamhetsförlagda utbildningen	15
Coronapandemin som en katalysator för förändring	19
Avslutande diskussion.....	21
Bilaga 1 – Information till lärosätena om studien	23

Sammanfattning

Universitetskanslersämbetet (UKÄ) har i uppdrag av regeringen att följa upp konsekvenserna för högskolans verksamhet av beslut och insatser som genomförts med anledning av det nya coronaviruset. Inom ramen för uppdraget undersöker UKÄ bland annat hur praktiska undervisningsmoment, som inte på ett enkelt sätt har gått att digitalisera, har påverkats av Folkhälsomyndighetens rekommendationer om att undervisning på högskolenivå ska genomföras på distans.

UKÄ har genomfört intervjuer med representanter för läkarprogrammet och sjuksköterskeprogrammet samt studenter på båda utbildningarna, för att undersöka hur den verksamhetsförlagda utbildningen inom sjukvården har påverkats av coronapandemin.

Undersökningen visar att det mesta av den verksamhetsförlagda utbildningen har gått att genomföra under coronapandemin. Men det har krävt ett stort arbete av både lärosäten och mottagande enheter. En del färdighetstränande moment har också ställts in, digitaliserats eller ersatts med teoretiska övningar. Genomförandet av den verksamhetsförlagda utbildningen har försvårats på grund av patientbrist inom delar av sjukvården i kombination med överbelastning inom andra.

Samtidigt visar undersökningen på stora regionala skillnader. Även om flera studenter berättar om en pressad sjukvård finns det också studenter som genomfört sin verksamhetsförlagda utbildning relativt opåverkade av coronapandemin. Undersökningen visar också att det har skapats nya rutiner för uppföljning och dokumentation av studenternas prestationer. Det har varit viktigt att systematiskt följa upp de studenter som har gjort sin verksamhetsförlagda utbildning under coronapandemin, för att säkerställa att de har genomfört obligatoriska färdighetstränande moment inför sin examen.

Coronapandemin beskrivs av några lärare som en katalysator för förändring. Tydligare inslag av undervisning har införts i den verksamhetsförlagda utbildningen och nya pedagogiska grepp har prövats, för att hantera de svårigheter som coronapandemin har inneburit. Det har skett en omprioritering och renodling av kursinnehåll i verksamhetsförlagda utbildningsmoment. Frågor som rör innehåll och kvalitet har fått förnyad aktualitet. Flera lärosäten beskriver ett förändrat arbetssätt med tydligare fokus på att innehållet i den verksamhetsförlagda utbildningen ska bidra till att studenterna når examensmålen.

Undersökningens upplägg och genomförande

Verksamhetsförlagda utbildningsmoment spelar en betydelsefull roll för yrkesutbildningar inom vårdområdet. Studenter tränar sina praktiska färdigheter på placeringar inom sjukvård och äldreomsorg. Men sjukvårdens höga belastning under coronapandemin har påverkat studenternas möjligheter att genomföra sin verksamhetsförlagda utbildning och få den färdighetsträning de behöver. Därför har UKÄ undersökt konsekvenserna av coronapandemin för studenter inom sjuksköterskeprogrammet och läkarprogrammet.

Den 15 mars 2020 utfärdade Folkhälsomyndigheten rekommendationer om att undervisning på högskolenivå skulle genomföras på distans till följd av coronapandemin. Samtliga högskolor och universitet hörsammade rekommendationen, och den undervisning som tidigare bedrivits på campus övergick till att ges på distans under resterande delen av vårterminen samt höstterminen 2020 och vårterminen 2021.

Universitetskanslersämbetet (UKÄ) har i uppdrag av regeringen att följa effekterna av coronapandemin på universitet och högskolor, däribland övergången till distansundervisning. Den här rapporten är en del i det uppdraget. Syftet med undersökningen är att följa upp hur övergången till distansundervisning har påverkat verksamhetsförlagd utbildning inom sjukvården samt belysa konsekvenser för utbildningens kvalitet. UKÄ har ställt frågor till både lärare och studenter om vilka praktiska och färdighetstränande moment som har fungerat bäst att genomföra under coronapandemin, vilka utmaningarna har varit för den verksamhetsförlagda utbildningen och om coronapandemin har lett till några förändringar som lärare och studenter önskar blir bestående.

Avgränsningar

För att avgränsa undersökningen har UKÄ gjort ett urval av vilka utbildningsprogram som ska ingå i undersökningen. Det har baserats på det totala antalet registrerade studenter inom vårdprogrammen på nationell nivå. UKÄ valde ut de två yrkesprogram inom vård och omsorg som hade det högsta antalet registrerade studenter vårterminen 2020: sjuksköterskeprogrammet och läkarprogrammet. För att avgränsa undersökningen ytterligare valdes tre sjuksköterskeprogram och tre läkarprogram ut vid sex olika lärosäten.

Smittspridningen har belastat sjukvårdsregionerna i olika utsträckning, och några sjukvårdsregioner har drabbats hårdare än andra. UKÄ har antagit att belastningen på sjukvården också har påverkat genomförandet av den verksamhetsförlagda utbildningen. Till undersökningen valde UKÄ därför ut lärosäten som tillhörde olika sjukvårdsregioner. De lärosäten som valdes ut för att ingå i undersökningen var olika stora och hade olika profil. Urvalet syftade till att få en bred, nationell teckning av hur den verksamhetsförlagda utbildningen inom sjukvården har påverkats av coronapandemin. För att säkerställa de intervjuade lärarnas och studenternas anonymitet redogör UKÄ inte för vilka regioner och lärosäten som ingår i undersökningen.

Materialinsamling

UKÄ har genomfört semistrukturerade intervjuer med företrädare för läkarprogrammet respektive sjuksköterskeprogrammet. Dessutom har studenter från båda programmen intervjuats, för att ge en bild av hur utbildningskvaliteten har påverkats av coronapandemin. Fokus har legat på det nya normalläge som inföll under hösten 2020 och våren 2021 när coronapandemin hade pågått ett tag. UKÄ kontaktade programansvariga vid de utvalda utbildningarna under mars 2021 och frågade om de ville delta i undersökningen. Samtliga kontaktade programansvariga tackade ja. Inför intervjuerna skickades information ut om regeringsuppdraget. Även intervjufrågorna skickades ut på förhand, för att ge de intervjuade möjlighet att förbereda sig.

Sammanlagt sex semistrukturerade intervjuer med programansvariga, lärare och ansvariga för den verksamhetsförlagda utbildningen genomfördes via Zoom under april och maj 2021. Anteckningar från intervjuerna renskrevs och skickades därefter till de intervjuade för justering och eventuell komplettering.

Rekryteringen till studentintervjuerna skedde med hjälp av studentkårerna vid respektive lärosäte. Intervjuerna genomfördes i grupper om högst fyra studenter. UKÄ eftersträvade i grupperna en spridning avseende kön och hur långt studenterna hunnit i sin utbildning. Det kunde i de flesta fall tillgodoses. Vid ett av lärosätena lyckades studentkåren inte rekrytera studenter till intervjun. Sammanlagt fem semistrukturerade studentintervjuer genomfördes alltså under april och maj 2021.

Rapportens disposition

I de kommande kapitlen görs en redogörelse av undersökningens resultat. Resultatredovisningen sker samlat för både sjuksköterskeprogrammet och läkarprogrammet, eftersom de utmaningar och möjligheter som lyftes under intervjuerna i stor utsträckning var desamma för båda programmen. I de fall informationen enbart gäller ett av programmen framkommer detta i texten. Studenternas erfarenheter av

och syn på hur coronapandemin har påverkat den verksamhetsförlagda utbildningen skiljer sig delvis från lärarnas. Intrycken från studentintervjuerna har lagts in i resultatredovisningen där det varit relevant och särskilt samlats under det kapitel som heter *Efterlängtd normalitet för studenterna under den verksamhetsförlagda utbildningen*.

Det mesta av den verksamhetsförlagda utbildningen har gått att genomföra

Under intervjuerna ställde UKÄ frågor om hur den verksamhetsförlagda utbildningen har påverkats av coronapandemin, vilka delar som har gått att genomföra, om några verksamhetsförlagda undervisningsmoment har ställts in eller kortats ned samt vilka konsekvenserna har blivit för studenterna.

Undersökningen visar att det mesta av den verksamhetsförlagda utbildningen och andra praktiska utbildningsmoment har gått att genomföra. Det gäller både läkarprogrammet och sjuksköterskeprogrammet. Samtidigt har det varit nödvändigt att göra justeringar med hänsyn till de restriktioner och rekommendationer som syftat till att begränsa smittspridningen i samhället. Enstaka praktiska moment har ställts in och flera moment har förkortats. Det gäller exempelvis träningstillfällen med studentgrupper från olika yrkesprogram som samlats för att träna på interprofessionellt samarbete, där en del övningar har behövt utgå.

En del verksamhetsförlagda utbildningsmoment har ersatts med teoretiska övningar eller rollspel

En del verksamhetsförlagda utbildningsmoment har bytts ut mot simuleringsövningar eller rollspel vid kliniska träningscentrum inom både sjuksköterskeprogrammet och läkarprogrammet. Vid intervjun med ett av lärosätena framgick att lärosätet, under början av pandemin, ställt in alla verksamhetsförlagda utbildningsmoment och ersatt dem med teoretiska övningar. Det här sättet hade dock snabbt frångåtts, då lärosätet gjort bedömningen att de teoretiska övningarna inte kunnat ersätta den praktiska färdighetsträningen som den verksamhetsförlagda utbildningen innebar. Vid intervjutillfället framkom att den verksamhetsförlagda utbildningen återigen genomfördes på samma sätt som innan coronapandemin, men med de anpassningar som coronapandemin nödvändiggjort avseende exempelvis att hålla distans för att minska smittspridning.

Nödvärdigt att avgränsa och prioritera utbildningsinnehållet

På ett av sjuksköterskeprogrammen beskriver lärarna hur coronapandemin medfört ett behov av att gå tillbaka till examensmålen, för att mer strukturerat undersöka vilka moment som var nödvändiga och vilka som kunde skalas bort. Analysen visade att vissa av lärandemålen återkom senare i utbildningen och kunde omhändertas då, vid det senare tillfället. Det underlättade arbetet med prioriteringar i utbildningen enligt lärarna.

En del studenter har läst dubbelt

Några studentgrupper fick ta igen missade moment utanför terminstid vilket, enligt några av lärarna, innebar svårigheter för studenterna att få studiemedel. Ytterligare en följd av den uppskjutna verksamhetsförlagda utbildningen, som framgick av studentintervjuerna, var att en del studentgrupper läste dubbelt under hösten 2020, eftersom de behövde ta igen missade eller inställda moment. Studenterna framhåller den höga arbetsbelastningen det inneburit att göra den verksamhetsförlagda utbildningen parallellt med teoretiska kurser och att hålla en studietakt som i flera fall legat långt över heltidsstudier. Flera av studenterna har också upplevt att den uppskjutna verksamhetsförlagda utbildningen har medfört svårigheter att möta handledares förväntningar på progression och självständighet.

Ökad flexibilitet vad gäller närvarokrav

Vid flera program har de höga närvarokraven för den verksamhetsförlagda utbildningen sänkts, för att få igenom studenterna och för att de inte ska lockas att komma till den verksamhetsförlagda utbildningen trots sjukdomssymptom. Generellt sett har den verksamhetsförlagda utbildningen präglats av en större flexibilitet än normalt, vilket framhålls som någonting positivt vid flera av studentintervjuerna. Det har funnits en större beredskap att låta studenter ta igen missade moment vid ett senare tillfälle snarare än att göra om hela den verksamhetsförlagda utbildningsperioden. Detta framhålls som positivt vid flera av studentintervjuerna, och flera av studenterna framför också önskemål om att samma förhållningssätt ska råda även efter coronapandemin.

Enligt de intervjuade lärarna fanns det vid tiden för intervjuerna i april och maj 2021 på gruppnivå inga förseningar på grund av coronapandemin. Däremot förekom det att enskilda studenter hamnat efter i sin utbildning på grund av smittskyddsrestriktionerna. Det framkom vid intervjuerna med såväl lärare som studenter. Det gällde bland annat studenter som var gravida och som därför inte hade kunnat genomföra sin verksamhetsförlagda utbildning.

Viktigt med en god dialog med regioner och kommuner

Den främsta utmaningen under coronapandemin har, enligt de intervjuade lärarna, varit att få fram verksamhetsförlagda utbildningsplatser till alla studenter. Att få ut studenter på verksamhetsförlagd utbildning har krävt ett stort arbete av både lärosäten och mottagande enheter. Samtliga intervjuade lärare poängterar dock att den verksamhetsförlagda utbildningen har prioriterats, och en god dialog med regioner och kommuner har lyfts som en nyckelfaktor för att lösa de problem som uppstått på grund av coronapandemin. Även om man vid många placeringar har prioriterat mottagandet av studenterna, fanns det också vid en del avdelningar ett motstånd åtminstone under början av coronapandemin, vilket försvårade situationen.

Nya rutiner för informationsspridning, uppföljning och dokumentation

Flera av de intervjuade lärarna berättar också om det arbete de har lagt ned på att informera studenterna om coronapandemins påverkan på utbildningens genomförande. Informationsarbetet har tagit mycket tid i anspråk, inte minst eftersom rekommendationerna både på nationell och på regional nivå har ändrats under loppet av pandemin. Det som inledningsvis var en ganska kaotisk situation har vid flera av de undersökta lärosätena och utbildningsprogrammen successivt ersatts med fasta strukturer för att sprida information till såväl studenter som undervisande lärare.

De intervjuade lärarna beskriver också att många studenter, särskilt under de första månaderna av coronapandemin, uttryckt oro för att själva bli smittade och för att smitta andra. Den stora ovissheten som rådde under början av coronapandemin beskrivs som en utmaning att hantera, då studenter krävde svar av lärare som inte hade tillgång till mer information än vad studenterna själva hade. Lärarna beskriver en situation där olika lärare i sin strävan att gå studenterna till mötes gett olika, och ibland motstridig, information. Detta har uppfattats som olyckligt av såväl lärare som studenter, och de tydligare rutiner för informationsspridning som har införts efterhand har uppfattats som positiva av båda grupperna.

Tätare uppföljning och särskilda stödåtgärder

Ytterligare en utmaning för lärosätena har varit att dokumentera vilka studenter som missat delar av den verksamhetsförlagda utbildningen eller andra praktiska undervisningsmoment. Ett lärosäte beskriver ett system där varje student fått en egen logg, så att lärarna i efterhand har kunnat gå tillbaka och spåra historiken och säkerställa att inget moment glömts bort inför att studenten ska få ut sitt examensbevis. Även andra

lärosäten framhåller vikten av att särskilt följa upp de studenter som gjort sin verksamhetsförlagda utbildning under pandemin. Utöver en tätare uppföljning och system för att kontrollera att alla studenter genomför obligatoriska moment, nämns också att särskilda stödåtgärder satts in för att möta de ökade behov av hjälp som uppkommit som följd av coronapandemin. Ett exempel på särskilda stödåtgärder är extra resurstid som införts, där studenterna digitalt har kunnat träffa lärare och ställa frågor. Andra åtgärder som vidtagits är att ge studenter som har haft svårt att uppnå kursmålen möjlighet att träna på simulerade patientfall på ett kliniskt träningscentrum. De intervjuade lärarna återkom vid flera tillfällen till behovet av att inte minska på kraven eller patientsäkerheten, trots de utmaningar som coronapandemin inneburit för den verksamhetsförlagda utbildningen.

En del praktiska och färdighetstränande undervisningsmoment och examinationer har digitaliserats

Examinationsformerna under den verksamhetsförlagda utbildningen har till övervägande del varit oförändrade. Några lärosäten har dock genomfört slutseminarier och halvtids- och slutbedömningar för de verksamhetsförlagda kurserna digitalt. En fördel med detta, som framhölls vid intervjuerna, är att det sparar restid för lärare och underlättar för studenter som är ute på verksamhetsförlagd utbildning att delta. Men för de studenter som haft sin verksamhetsförlagda utbildning inom äldreården har sådana lösningar varit svåra att genomföra, eftersom den digitala infrastrukturen där har varit otillräcklig.

Ökad digital kompetens bland lärarna

Vid intervjuerna med lärarna framhölls att den digitala kompetensen har ökat hos både lärare och studenter, eftersom coronapandemin har inneburit att digitala moment har implementerats mer i undervisningen. Inom sjuksköterskeprogrammet har vissa praktiska moment gjorts om och blivit digitala. Exempel som nämndes vid en av intervjuerna är moment inom ergonomi och att hantera patienter i säng. Dessa moment har, enligt de intervjuade, fungerat väl att genomföra digitalt.

Mindre studentgrupper under coronapandemin

En del färdighetstränande moment har, på grund av smittskyddsrestriktionerna, genomförts i mindre studentgrupper. Det har medfört en ökad lärartäthet i undervisningen vilket, enligt de intervjuade lärarna, har gett studenterna bättre möjlighet till individuell återkoppling. Det här framhålls som något positivt. Dock framhåller de intervjuade lärarna att de små studentgrupperna har varit resurskrävande för lärosätet, vilket innebär att förändringen inte kommer att kunna bli bestående såvida inte ytterligare resurser tillsätts.

Patientbrist och överbelastning har försvårat den verksamhetsförlagda utbildningen

UKÄ ställde under intervjuerna också frågor om vilka de största utmaningarna har varit för den verksamhetsförlagda utbildningen under coronapandemin. En särskild fråga gällde vilka positiva och negativa konsekvenser coronapandemin har haft på den verksamhetsförlagda utbildningens kvalitet.

Undersökningen visar att den ojämna belastningen inom sjukvården har försvårat genomförandet av vissa delar av den verksamhetsförlagda utbildningen. Medan det vid vissa avdelningar har rått patientbrist, har andra avdelningar varit starkt överbelastade. Bristen på patienter har varit en utmaning då den minskat studenternas möjlighet till mängdträning, det vill säga upprepad träning av samma moment. Vid intervjuerna med såväl läkarstudenter som sjuksköterskestudenter framkom en oro över otillräcklig praktisk färdighetsträning. Det påpekades också bland studenterna inom läkarprogrammet att patienter med vanliga, fast mindre allvarliga, åkommor inte uppsökt vård under coronapandemin. Det här har, enligt studenterna själva, fått som följd att de inte har fått träna på att diagnostisera och behandla vanliga åkommor, utan att de i stället tränats oproportionerligt mycket på sjukdomar av mer allvarlig och akut art.

Överbelastningen har lett till att studenterna har fått mindre handledning

Parallellt med låg belastning inom vissa delar av vården har andra delar varit överbelastande som följd av coronapandemin. Överbelastningen har bland annat påverkat studenternas tillgång till handledning under den verksamhetsförlagda utbildningen, vilket framkom i samband med intervjuer med såväl sjuksköterskestudenter som läkarstudenter. Studenter som genomfört sin verksamhetsförlagda utbildning vid avdelningar med hög belastning har i flera fall fått mindre handledning än önskat. Men även studenter vid avdelningar med låg belastning har påverkats, då erfarna handledare har behövts på avdelningar med högre belastning. Detta har medfört en ryckighet i handledningen på grund av handledarbyten. Den bristande kontinuiteten har upplevts som problematiskt av flera studenter, även om majoriteten av studenterna också uttrycker uppskattning över de ansträngningar de uppfattar har

gjorts för att de ska kunna genomföra sin verksamhetsförlagda utbildning trots de stora utmaningar som coronapandemin har inneburit.

Smittskyddsrestriktioner har lett till nya att pedagogiska grepp har prövats

Smittskyddsrestriktionerna har också påverkat studenternas lärotillfällen under den verksamhetsförlagda utbildningen. Läkarstudenter har, på grund av smittskyddsrestriktionerna, exempelvis inte haft möjlighet att gå mellan avdelningar för att möta olika typer av patienter, vilket minskat möjligheterna till lärande. Begränsningar i hur många personer som får vistas i samma rum har också inneburit att studenter inte kunnat vara med på ronder i samma utsträckning som vanligt. Ett sätt att kompensera för detta har, vilket framkom vid intervjun med ett av läkarprogrammen, varit att handledaren har haft en särskild rond med studenterna. En fördel med detta, som framhölls vid intervjun med lärarna, har varit att dessa ronder har haft ett tydligare fokus på lärande än den vanliga ronden. Samtidigt framhölls att studenterna missar samspelet mellan olika professioner när de inte kan vara med i den vanliga ronden. Att helt utesluta studenterna från den vanliga ronden är därför ingen lyckad lösning, enligt de intervjuade lärarna. Vid en av lärarintervjuerna framkom att lärosätet använt digitala lösningar för att möjliggöra för studenterna att delta vid såväl rond som morgonmöte trots smittskyddsrestriktioner. Det här framhölls som en möjlighet även efter coronapandemin.

Ytterligare ett exempel på hur smittskyddsrestriktioner har påverkat den verksamhetsförlagda utbildningen för läkarstudenter är placeringar inom kirurgi, där studenternas närvaro i operationssalen omöjliggjorts på grund av coronapandemin. Studenterna har, vilket framkom vid intervjuerna med ett av lärosätena, i stället erbjudits undervisning av handledare som visat filmer från operation och förklarat vad hen gjort och varför. Detta har setts som positivt av såväl intervjuade lärare som studenter. Båda grupperna menade att undervisningen har gett möjlighet till fördjupat lärande då studenterna har kunnat ställa följdfrågor, vilket inte är möjligt att göra i en operationssal under pågående operation. Båda grupperna betonar dock vikten av att studenterna utöver dessa lärotillfällen också får möjlighet att delta vid faktiska operationstillfällen.

Sammantaget har det under intervjuerna alltså framkommit inte bara negativa utan också positiva konsekvenser för genomförandet av den verksamhetsförlagda utbildningen under coronapandemin. Kvaliteten på den verksamhetsförlagda utbildningen har, enligt några av de intervjuade lärarna, påverkats positivt av det ökade inslaget av undervisning, där studenterna inte bara har fått stå bredvid och titta på, utan där handledaren medvetet valt ut intressanta patientfall och förklarat vad hen gjort och varför.

Minskad mängdträning har påverkat kvaliteten negativt

Den minskade mängdträningen, som är en följd av det minskade antalet patienter på en del avdelningar, har dock enligt flera av de intervjuade studentgrupperna, påverkat kvaliteten i den verksamhetsförlagda utbildningen negativt. Bland de intervjuade lärarna påpekas också vikten av att särskilt följa upp de studenter som gjort sin verksamhetsförlagda utbildning under pandemin för att säkerställa att de inte missat något. Generellt sett är dock oron över missade lärotillfällen under den verksamhetsförlagda utbildningen större bland studenterna än bland lärarna. Även om flera av de intervjuade lärarna tillstår att studenterna inte fått samma mängdträning som de normalt sett får under den verksamhetsförlagda utbildningen har de också betonat att studenterna som följd av pandemin fått med sig unika erfarenheter av hur en verksamhet ställer om i en krissituation för att möta nya och oförutsedda behov. Några av de intervjuade lärarna påpekar vidare att uppföljningen av studenterna som fått mindre verksamhetsförlagd utbildning visar att de flesta uppfyller lärandemålen, trots färre verksamhetsförlagda utbildningstimmar. En förklaring till detta, som framkom under intervjuerna, kan vara att studenterna har fått mer tid att reflektera över den verksamhetsförlagda utbildningen med hjälp av extra övningsuppgifter och att detta har påverkat lärandet positivt.

Ökad förståelse för smittspridning och ökad självständighet bland studenterna

Några av de intervjuade lärarna vid sjuksköterskeprogrammet framhåller också positiva effekter för studenterna av att ha genomfört verksamhetsförlagd utbildning under coronapandemin. Exempelvis har coronapandemin medfört att studenterna har fått extra träning vad gäller hygienrutiner, vilket inneburit att studenterna har presterat bättre inom detta område. Coronapandemin har gjort att studenterna har fått en djupare och bredare förståelse för hygienens betydelse för smittspridning och infektion. En del lärare menar också att studenter som gjort sin verksamhetsförlagda utbildning under coronapandemin tvingats bli mer självständiga, vilket ses som något positivt.

Efterlängtat normalitet för studenterna under den verksamhetsförlagda utbildningen

En viktig del av undersökningen gäller studenternas upplevelser under pandemin. UKÄ har frågat studenterna hur det har fungerat att genomföra den verksamhetsförlagda utbildningen under coronapandemin, om kvaliteten påverkats samt om och i så fall hur de haft möjlighet att utöva studentinflytande under coronapandemin. UKÄ ställde också frågor om studenthälsa och studentstöd, liksom om studenterna har upplevt att de fått tillräcklig information under coronapandemin av lärosätet och den mottagande enheten för den verksamhetsförlagda utbildningen.

Viktigt att få träffa andra och att få träna praktiskt

De flesta av de intervjuade studenterna beskriver den verksamhetsförlagda utbildningen som någonting positivt. Den har erbjudit en efterlängtat normalitet i ett akut globalt krisläge. Även de studenter som befunnit sig på avdelningar med en hög belastning beskriver den verksamhetsförlagda utbildningen i övervägande positiva termer. Studenterna framhäver betydelsen av att få komma ut och träffa andra människor, att få pröva sina kunskaper praktiskt och att få befinna sig i ett sammanhang där mycket trots allt varit som vanligt.

En del studenter uttrycker missnöje med att de ibland fått motstridig information från de placeringar där de genomfört den verksamhetsförlagda utbildningen och lärosätet. Flera har också saknat framförhållning vad gäller den verksamhetsförlagda utbildningen. Men trots det uttrycker de flesta nöjdhet med de ansträngningar de upplever har gjorts av både lärosäten och handledare, för att de ska kunna få fullfölja sin verksamhetsförlagda utbildning.

Huggsexa om patienterna, men stora regionala skillnader

Studenternas oro, som den uttrycktes under intervjuerna, handlade om att många hade träffat färre patienter än vanligt. Några av studenterna beskriver hur det, i det närmaste, rått en huggsexa om de få patienter som ändå uppsökt vården. Det har varit svårt för studenterna att visa vad de

kan och det har också varit svårt för studenterna att själva bilda sig en uppfattning om vad de inte kan och som de behöver öva mer på. Studenter som gjort sin verksamhetsförlagda utbildning på avdelningar med hög belastning uppger å andra sidan att det i bland har saknats tid till reflektion och tid att tala med handledare. De har också märkt av en ökad stress hos handledarna.

Samtidigt visar intervjuerna att det funnits stora regionala skillnader i hur den verksamhetsförlagda utbildningen har påverkats av coronapandemin. Flera av de intervjuade studentgrupperna berättar att den verksamhetsförlagda utbildningen endast marginellt har påverkats av coronapandemin. De känner inte alls igen bilden av patientbrist eller överbelastning, utan menar att det mesta har varit som vanligt bortsett från att smittskyddsrestriktionerna och rekommendationerna om avstånd gjort att det har varit mindre trängsel i väntrummen och på avdelningarna.

Några studenter har känt sig sämre förberedda inför den verksamhetsförlagda utbildningen

En del av studenterna upplever att de varit sämre förberedda inför den verksamhetsförlagda utbildningen, eftersom de färdighetstränande momenten på campus har begränsats på grund av smittskyddsrestriktionerna. Kliniska träningscentrum, där studenter har kunnat öva på praktiska moment, har haft begränsade öppettider och det har funnits restriktioner i hur många studenter som kunnat utnyttja lokalerna vid samma tillfälle.

Det har inneburit att flera av studenterna har känt sig oroliga inför den verksamhetsförlagda utbildningen och osäkra på hur de ska kunna möta förväntningarna från handledare. Några har känt oro över att deras försämrade möjlighet till förberedelse i kliniskt träningscentrum inför den verksamhetsförlagda utbildningen skulle äventyra patientsäkerheten.

Studenterna har inte tränats i att bemöta anhöriga

Undersökningen visar att studenterna inte har tränats på att bemöta anhöriga under coronapandemin, eftersom smittskyddsrestriktionerna har gjort att anhöriga inte har fått följa med patienterna in på avdelningen. Bland studenterna uttrycks, av en del, en lättnad över att inte ha behövt träna på detta moment, som ses som utmanande i vårdsituationen. Samtidigt uttrycker några studenter oro då de kommer att behöva bemöta anhöriga i sin framtida yrkesutövning, trots att de inte har fått träna på det under sin utbildning.

Flera av de intervjuade sjuksköterskestudenterna som haft placeringar inom psykiatrin upplevde att de inte har fått den träning de behöver. Eftersom rådgivande samtal med patienter har skett via telefon, har

studenterna inte kunnat vara med. Smittskyddsrestriktioner har också gjort att studenter inte har fått följa med vid akuta uttryckningar, vilket de tidigare har fått göra.

Distansundervisning och isolering har varit den största utmaningen under coronapandemin

Trots de utmaningar som coronapandemin inneburit för den verksamhetsförlagda utbildningen har den stora utmaningen, enligt den överväldigande majoriteten bland de intervjuade studenterna, varit distansundervisningen i de teoretiska kurserna och den isolering den inneburit. Flera av de intervjuade studenterna beskriver svårigheter att hitta motivation att studera och att de har känt nedstämdhet och oro. Den informella informationsspridning som tidigare skett mellan studenter har i många fall uteblivit under coronapandemin. Det har haft negativa konsekvenser för kunskapsöverföring, informationsinhämtning och lärande. Den minskade interaktionen har också minskat studenternas möjligheter att be andra studenter, som kommit längre i utbildningen, om råd. Isoleringen har även minskat samhörigheten i studentgruppen, vilket framhålls som ett problem.

Studenterna efterfrågar ett mer proaktivt stöd från studenthälsan

Flera studenter efterfrågar också ett starkare och mer proaktivt stöd från lärosätena och studenthälsan. De beskriver den viktiga funktion som studentkåren har fyllt för att skapa ett sammanhang kring studierna, särskilt för de studenter som påbörjat sin utbildning under coronapandemin. Flera av de intervjuade studenterna framförde önskemål om ett aktivare och mer uppsökande arbetssätt från studenthälsan, då den påtvingade isoleringen ibland upplevts ha bidragit till konflikter i studentgruppen samt mellan studenter och lärare. Samtidigt reflekterade studenterna vid en av intervjuerna kring utmaningen både i att erbjuda stödinsatser digitalt och att få studenterna att ta del av dessa digitala stödinsatser.

Olika möjligheter att utöva studentinflytande

Möjligheterna för studenterna att utöva studentinflytande har sett olika ut i de olika programmen. I flera fall har studenterna informerats först i efterhand om förändringar som påverkar deras utbildning, och i några fall menar studenterna att informationen de fått har varit otillräcklig. Men det finns också exempel på hur studenterna getts möjlighet att påverka, exempelvis avseende ett ökat antal examenstillfällen för att stötta studenter som missat examenstillfällen på grund av sjukdomssymptom. Studenterna har också fått möjlighet att göra kompletterande uppgifter i de fall de hamnat efter på grund av sjukdom.

Överlag ger studentintervjuerna intrycket att studenternas möjlighet att utöva inflytande har förbättrats efter att den mest akuta fasen lämnats och lärosätena gått in i ett nytt normalläge under coronapandemin. Vid några av studentintervjuerna uttrycker studenterna också nöjdhet med hur samarbetet med lärosätet fungerat och att de känt sig lyssnade på.

Etiskt pressande att vara vårdstudent under coronapandemin

Några av de studenter som arbetat extra inom vården under coronapandemin har upplevt en motsättning mellan de krav som ställts från arbetsgivaren och lärosätet. I de fall uppmaningen att hjälpa till i vården har kommit från lärosätet har detta upplevts som särskilt besvärligt. Uppmaningen att isolera sig inför och under den verksamhetsförlagda utbildningen, för att minska smittspridningen, har också upplevts som påfrestande av flera studenter. Vid studentintervjuerna framkom att flera studenter känt oro över att befinna sig på klinik som ovaccinerade samtidigt som resten av personalen varit vaccinerad. En del studenter har känt sig ifrågasatta på grund av att de inte varit vaccinerade och flera framhåller att reglerna för hur studenter skulle inkluderas i vaccinationsprogrammet har uppfattats som otydliga. Vid något av lärosätena gick programledningen tidigt ut med information om att man som student förväntas sätta studierna främst, det vill säga före extraarbete, även under pågående coronapandemi. Detta, menade studenterna, minskade den etiska pressen att hjälpa till i sjukvården under coronapandemin, vilket har uppfattats som en lättnad.

Coronapandemin som en katalysator för förändring

UKÄ ställde också frågor om vilka förändringar lärarna vid läkarprogrammet och sjuksköterskeprogrammet önskade blev bestående vad gäller upplägg och genomförande av den verksamhetsförlagda utbildningen. Även studenterna fick svara på samma fråga.

Några av de intervjuade lärarna framhåller hur coronapandemin drivit på taktet i ett redan påbörjat utvecklingsarbete. Detta gäller i synnerhet läkarutbildningen där man kunnat dra nytta av den genomlysning och omarbetning av programmet som införandet av den nya läkarexamen inneburit. Flera av de förändringar som planerades för det nya läkarprogrammet har, som en direkt följd av coronapandemin, redan nu införts inom den befintliga läkarutbildningen, enligt de intervjuade lärarna. Det gäller exempelvis att utnyttja digitala hjälpmedel i högre utsträckning och att införa ett upplägg som i ökad utsträckning fokuserar på ett studentcentrerat lärande.

Mer undervisning i den verksamhetsförlagda utbildningen

Möjligheterna att arbeta mer strukturerat med undervisning under den verksamhetsförlagda utbildningen, nämndes som något positivt och som är önskvärt att behålla även efter coronapandemin. Exempel på ett mer strukturerat sätt att arbeta med verksamhetsförlagd utbildning, som nämndes under en av lärarintervjuerna, är fallronder (där handledaren väljer ut särskilt intressanta fall för studenterna och fokuserar på dem) och seminarier med typfall. Det innebär att man samlar ihop de mest intressanta fallen på en avdelning och låter exempelvis avdelningsläkaren gå igenom dessa med studenterna. Studenterna kan också få redogöra för var sitt fall, det mest intressanta de varit med om under veckan, för varandra. Detta har, enligt de intervjuade lärarna, bidragit till att göra studenterna mer aktiva och gett dem möjligheter att dela erfarenheter med varandra.

Tydligare fokus på innehåll och kvalitet

Även studenterna har uttryckt önskemål om att vissa av förändringarna ska bestå även efter coronapandemin. Några menar att den verksamhetsförlagda utbildningen innan coronapandemin präglades av ett synsätt där man satt kvantitet före kvalitet, det vill säga att studenterna behövde göra sina verksamhetsförlagda timmar oavsett vad de gjorde och om tiden var väl spenderad eller inte. Studenterna upplever

att det under coronapandemin har skett en förändring, så att innehållet och kvaliteten i den verksamhetsförlagda utbildningen hamnat tydligare i fokus, vilket ses som positivt. Diskussionen har präglats av inställningen att studenterna inte ska vara på avdelningen i onödan, utan att tiden på avdelningen aktivt ska bidra till studenternas lärande. Detta fokus på innehåll och kvalitet är något studenterna vill behålla.

Digitala möten kan stärka sammanhållningen i studentgruppen och lärarkollektivet

Bland lärarna vid sjuksköterskeprogrammen nämndes andra fördelar, kopplade till digitaliseringen, som man ville behålla. En sådan fördel var att kunna samla studentgrupper som annars är utspridda på olika studieorter för gemensamma digitala föreläsningar och seminarier. Detta, menade de intervjuade lärarna, kunde stärka samhörigheten inom utbildningen. Ytterligare en fördel, som framkom vid flera av intervjuerna, var de möjligheter som fanns i att ha gemensamma möten inom läraryrket trots att man befann sig på olika orter. Även detta var något de intervjuade lärarna ville behålla.

Samtidigt berättar några av de intervjuade lärarna att mycket av det utvecklingsarbete som normalt sett sker har pausats under coronapandemin. Det har under intervjuerna uttryckts en längtan bort från att ”släcka bränder” till att fortsätta det mer långsiktiga arbetet med att utveckla och stärka kvaliteten i såväl enskilda verksamhetsförlagda utbildningskurser som i programmet som helhet.

Avslutande diskussion

Lärosätena har förmått hantera coronapandemins utmaningar

Undersökningen visar att lärosätena genom hårt arbete och kreativitet har hanterat de utmaningar som coronapandemin har inneburit för den verksamhetsförlagda utbildningen inom sjukvården. Det mesta av den verksamhetsförlagda utbildningen för studenter inom sjuksköterskeprogrammet och läkarprogrammet har gått att genomföra. Men det har krävt en stor arbetsinsats av både lärosätena och de avdelningar som tagit emot studenterna under den verksamhetsförlagda utbildningen.

En del färdighetstränande moment har ställts in, digitaliserats eller ersatts med teoretiska övningar eller rollspel. Genomförandet av den verksamhetsförlagda utbildningen har också försvarats på grund av patientbrist inom delar av sjukvården i kombination med överbelastning inom andra. Men undersökningen visar att det har funnits stora regionala skillnader, och en del studentgrupper har bara marginellt påverkats av coronapandemin.

Nya pedagogiska grepp har prövats

Smittskyddsrestriktionerna har i några fall medfört att nya pedagogiska grepp har prövats. Exempel på det är de ökade inslagen av undervisning under den verksamhetsförlagda utbildningen. Vid några avdelningar har särskilda ronder för studenter införts med förbättrade möjligheter för studenterna att ställa frågor. Ett annat exempel är de föreläsningar utifrån inspelade filmer som i några fall fått ersätta moment där studenterna tidigare stått bredvid och observerat. Inslag som dessa, där handledare undervisar studenterna under den verksamhetsförlagda utbildningen, framhålls som positiva av såväl lärare som studenter. Båda grupperna menar att det är något som är önskvärt att behålla, men de framhåller också betydelsen av fortsatt praktisk färdighetsträning.

Möjligheten att samla ihop lärare som är utspridda på flera olika platser i gemensamma digitala lärmöten för att diskutera utbildningsnära frågor ses också som positiv av de intervjuade lärarna. Några av de intervjuade lärarna framhåller också vikten av att kunna samla ihop studentgruppen för digitala sammankomster under den verksamhetsförlagda utbildningen, för att fånga upp studenternas frågor. Lärarna menar att de digitala träffarna har stärkt sammanhållningen i studentgruppen, vilket har bidragit till att förbättra förutsättningarna för lärande.

Effektivare uppföljning och dokumentation

Undersökningen visar också att det har skapats nya rutiner för uppföljning och dokumentation av studenternas prestationer. Det har varit viktigt att systematiskt följa upp de studenter som har gjort sin verksamhetsförlagda utbildning under coronapandemin, för att säkerställa att de har genomfört obligatoriska färdighetstränande moment inför sin examen.

Prioritering och renodling av innehållet i den verksamhetsförlagda utbildningen

Flera lärosäten beskriver ett förändrat arbetssätt med tydligare fokus på att innehållet i den verksamhetsförlagda utbildningen ska bidra till att studenterna når examensmålen. Det har inneburit en renodling och prioritering som enligt de intervjuade lärarna har haft positiva effekter på utbildningens kvalitet. Bland studenterna uttrycker några att fokus har förskjutits från att ha legat på att de ska fullgöra ett visst antal verksamhetsförlagda utbildningstimmar, till att tydligare koncentreras på innehållet och kvaliteten i den verksamhetsförlagda utbildningen. Förändringarna har i hög utsträckning varit framtvingade av den extraordinära situation som har rått under coronapandemin. Men trots det ser både studenter och lärare positiva effekter på kvaliteten på utbildningen som de önskar blir bestående.

Bilaga 1 – Information till lärosätena om studien

UKÄ kontaktar dig eftersom du är programansvarig för sjuksköterskeprogrammet/läkarprogrammet.

Uppföljning av det nya coronaviruset för högskolans verksamhet

UKÄ har fått i uppdrag av regeringen att följa upp konsekvenserna av det nya coronaviruset för högskolans verksamhet. Vi har överlämnat den första delrapporten till regeringen. Läs gärna mer om detta på vår webbplats:

<https://www.uka.se/om-oss/var-verksamhet/regeringsuppdrag/coronaviruset-och-hogskolan.html>

VFU inom vården under pandemin

Ett av de teman som vi är intresserade av att få veta mer om är hur den verksamhetsförlagda utbildning som sker inom vården har påverkats av pandemin. Vi är intresserade av att få djupare kunskap om pandemins konsekvenser inom olika utbildningar (ett urval av läkarutbildningar och sjuksköterskeutbildningar) och olika regioner: vilka utmaningar som identifierats avseende VFU:n och vilka lösningar som har prövats. Inom denna studie planerar UKÄ att genomföra intervjuer med dels programansvariga, dels studenter vid ett urval av lärosäten, däribland ert. Varje intervjupass tar cirka 45 minuter och utöver programansvarig kan ytterligare två personer delta vid intervjun. Separata intervjuer kommer att hållas med studentrepresentanter som vi kommer att kontakta via studentkåren.

Inte en utvärdering

Studien är *inte* en utvärdering av hur lärosätet har hanterat de utmaningar som pandemin inneburit. I stället syftar den till att fördjupa förståelsen och ge en mer nyanserad bild av pandemins konsekvenser och den erbjuder möjlighet att både lyfta utmaningar kopplade till VFU:n och dela med sig av positiva och lärande exempel.

Vill ni vara med?

Intervjuerna kommer att genomföras under april–maj. Vi hoppas att du som är programansvarig har möjlighet att samtala med oss kring detta och dela med dig av era erfarenheter. Hör av dig senast den 1 april och

tala om ifall du har möjlighet att delta så skickar ett separat mejl med förslag på tider för intervju.

Inför intervjun fundera gärna över följande frågor:

1. Vad har fungerat bäst vad gäller de praktiska och färdighetstränande momenten av utbildningen (i klinik eller i praktiska träningscentra) att genomföra under pandemin?
 - Har upplägget och genomförandet av dessa moment påverkats av pandemin?
 - Hur har kvaliteten påverkats?
2. Vilka har varit de största utmaningarna och hur har ni hanterat dem?
 - Ser ni några risker efter examen? Mängdträning? Bemötande? Samarbete med andra yrkesgrupper?
3. Studentperspektivet, vad har det inneburit för studenterna? Blir de försenade, kommer de att ta examen senare?
 - Studenthälsa: Omhändertagandet av studenter som har arbetat under pandemin. Får de tillräckligt stöd? Faller de mellan stolarna?
4. Framåtblickande: På vilket sätt kommer erfarenheterna från det senaste året att påverka hur utbildningen utformas efter pandemin?
 - Tänker ni använda digitala hjälpmedel mer, simulering, peer-learning, testa nya examinationsformer, annan ordning på kurserna, nya handledningsmodeller?

Universitetskanslersämbetet (UKÄ) ska bidra till att stärka den svenska högskolan och Sverige som kunskapssamhälle. Vi granskar kvaliteten på högskoleutbildningarna, vi analyserar och följer upp utvecklingen inom högskolan och vi bevakar studenternas rättssäkerhet.

uka.se

